

Les descriptions originales des Odonates d'Europe

10. Zetterstedt, Johan, Wilhelm (1785 - 1874)

par Jacques d'AGUILAR
7, rue Adrien Lejeune, F-93170 Bagnolet

Mots-clés : ODONATES, SYSTEMATIQUE, DESCRIPTION, ZETTERSTEDT

Key-words : ODONATA, SYSTEMATICS, ZETTERSTEDT

Résumé : Ce dixième article est consacré à Johan Wilhelm Zetterstedt (1785-1874) qui apporta une contribution entomologique importante en premier lieu aux Diptères puis sur d'autres ordres dont les Odonates. Il décrivit *Somatochlora arctica* en 1840.

Summary : The original descriptions of European Odonata. 10. Zetterstedt, Johan, Wilhelm (1785-1874).

This tenth article is devoted to Johan Wilhelm Zetterstedt (1785-1874), who made an important contribution to entomology, firstly to Diptera, then to other orders, among them Odonata. He described *Somatochlora arctica* in 1840.

Né à Miölby et mort à Lund, en Suède, Zetterstedt fut professeur de zoologie à l'Université de Lund. Il publia une œuvre magistrale sur les Diptères de 1842 à 1860.

Mais c'est à la suite d'un voyage en Laponie, où il récolta des insectes de tous les ordres, qu'il écrivit diverses publications qui devaient aboutir à son *Insecta Lapponica descripta* édité de 1838 à 1840, en 6 fascicules, chez Voss à Leipzig.

Dans cet ouvrage, composé sur deux colonnes paginées chacune, les Odonates sont traités aux pages 1037 à 1044.

Dix-neuf espèces sont décrites :

Libellula quadrimaculata L. ; *L. vulgata* [= *Sympetrum vulgatum* (L.)] ; *L. rubicunda* [= *Leucorrhinia rubicunda* (L.)] ; *L. flaveola* [= *Sympetrum flaveolum* (L.)] ; *L. cancellata* [= *Orthetrum cancellatum* (L.)] ; *Aeschna hamata* [= *Onychogomphus forcipatus* (L.)] ; *Ae. borealis* [= *Aeshna caerulea* (Ström)] ; *Ae. grandis* [= *Aeshna grandis* (L.)] ; *Ae. metallica* [= *Somatochlora metallica* (Vander Linden)] ; *Agrion virgo* [= *Calopteryx virgo* (L.)] ; *Ag. forcipula* [= *Lestes sponsa* (Hansemann)] ; *Ag. puella* [= *Coenagrion puella* (L.)] ; *Ag. elegantulum* [= ? *Coenagrion pulchellum* (Vander Linden)] ; *Ag. lacteum* [= *Platycnemis pennipes* (Pallas)] ; *Ag. minium* [= *Pyrrhosoma nymphula* (Sulzer)] ; *Ag. chloridion* [= *Erythromma najas* (Hanseman)] ; *Ag. interruptum* [= *Coenagrion pulchellum* (Vander Linden)] ; *Ag. tuberculatum* [= *Ischnura elegans* (Vander Linden)] parmi lesquelles une espèce nouvelle pour la science : *Somatochlora arctica* sous le nom d'*Aeschna arctica*.

Nous reproduisons la page de titre et les pages 1041 et 1042.

INSECTA LAPPONICA

DESCRIPTA

A

JOHANNES WILHELMUS ZETTERSTEDT,

EQUITE AURATO ORDINIS REG. DE WASA,

PHIL. DOCT., AD UNIVERSITATEM LUNDENSEM SUECORUM PROFESSORE REG., ACADEMIAE
SECRETARIO ORD. ET BOTANICES PROFESSIONI ATQUE HORTO BOTANICO H. T. PRAE-
FECTO; REG. ACAD. SCIENT. HOLM., SOCIET. ENTOMOL. PARIS., NAT. CURIOS. LIPS., SOCIET.
PRO FAUNA ET FLORA FENNICA, SCIENTIAR. LITTERARUMQUE ELEGANT. GOTHOB.,
PHYSIOGRAPH. LUND., REG. SOC. OEC. MALMOG. ETC. SODALI, ET REG. SOC.
OECON. BOTN. OCCIDENT. MEMBRO HONORIFICO.

L I P S I A E,

S U M T I B U S L E O P O L D I V O S S .

M D C C C X L .

mis appendicibus caudalibus quatuor (nec tribus) subaequaliter longis, inferioribus juxta apicem dente acuto instructis. — Alarum cellula basalis triangularis in alis anticis transversim conica, parum lata fere ut in *Libellula*, in posticis longitudinaliter dilatata. Stigma band elongatum, fuscum l. pallidum. Abdomen pilosiusculum. Oculi in femina vix dimidietate superiori fusci, inferiori glauci.

Obs. *Ae. metallica*, *aenea* et *borealis* Libellulis valde affines, praecedente Col. CHARPENTIER rationibusque ab illo l. c. allatis utrius, etiam a me ad genus *Aeschnam* translatae fuerunt.

5. *Ae. arctica*: tota viridi-aenea, fronte puncto utrinque ad oculos, abdominis incisuris basalibus segmentique tertii macula laterali, flavis; alis cinereo-hyalinis subimmaculatis, membranula appendicea sordide albida. ♀. (Long. corp. 11 — 12, al. exp. 17 — 18 lin.)

Hab. in inferalpinis Finmarkiae Norvegiae; in silvis locis montosis ad Bossekop prope Alten non longe a Capite septentrionali, d. 2 — 4. Aug. 1821 a me inventa. (Finmarkia occidentalis, Oeufver Tornea, D. PORTIN, rariss.)

Mas et *Fem.* Similis et affinis priori s. *Ae. metallica*, sed magnitudinis duplo minori, fronte tantum puncto utriusque ad oculos (nec limbo inferiori toto), flavo, alis (♀) subimmaculatis, appendicibus caudalibus brunneis, nec nigris, ut et loco natali ab illa facile dignata. Alae cinereo-hyalinae, basi infima nigra, flavedine levissima inducta, versus apicem in regione stigmati nigricantis umbra fusca leviter tinctae. Cellula triangularis ad basiu et membranula appendicea ut in praecedente. Squamula aperturam ventralem juxta anum tegente incumbens. In viva oculi dimidietate inferiori glauci, superiori castanei, in mortua toti brunnei.

Obs. *Ae. lunata* CHARP. (*annulata* LATR., in Scania ad Espe-roed et Oestared pass.); *chrysophthalmus* CHARR. (Suec. med., Ostrogoth. ad Laerketorp, Scav. rar.); *juncea* LINN. vera (Suecia rar.); *vernalis* VANDERL. (Scav.) et *aenea* LINN. (Scania jam 20. Maj. freq.); sed harum nullas in Lapponia invenire mihi contigit.

HANSEM. in WIED. Zool. mag. 2. 1. p. 151. ♂♀. CHARP. Hor. Ent. p. 4. ♂♀. DAHLB. Skand. Ins. p. 226. 149. ♂♀.

Var. a. ♂. capite et corpore caeruleis, alarum macula media fasciformi, latissima atro-caerulea.

LINN. Fn. Sv. 1470. var. α. ROES. Ins. 2. T. 9. f. 7. ROSS. Fn. Etr. p. 195. 948. v. α. SCHRANK Enum. Ins. Austr. 302. 600. var. A. FABR. Ent. Syst. 2. 356. I. var. α. PANZ. Fn. 79. T. 17.

Hab. in Lappon. Tornensi, D. PORTIN.

Var. b. ♂. simile var. a., alarum macula media minus dilatata, fusca.

Var. c. ♂. corpore caeruleo aut virescenti caeruleo, abdomine posterius viridi, alis totis caerulescentibus, apice interdum cinereo-hyalinis.

LINN. l. c. var. β. REAUM. Ins. 6. 35. f. 7. ROES. Ins. l. c. f. 5. ROSS. Fn. Etr. l. c. var. β. et δ. PANZ. l. c. T. 18. FABR. l. c. var. β. et δ. REAUM. Ins. 6. t. 35. f. 7.

Hab. ad Åsele Lapponiae meridionalis frequenter, 24 — 28. Jul. captum.

Var. d. ♂♀. corpore viridi, abdomine apice interdum cupreo, alis totis fuscis aut fusco-flavescentibus.

LINN. l. c. var. γ. ♀. SCHRANK l. c. var. C. ♀. ROSS. l. c. var. γ. ♀. ROES. l. c. f. 6. ♀. FABR. l. c. var. γ. ♀. *Agrion modesta* SUNDEW. in litt. ♂.

Hab. hae varietates in Lapponia rarius praeter varietatem c., quae praesertim in Lapponia Umensi s. meridionali frequenter occurrit. (Lappon.-Scania freq., etiam varietates aliter coloratae.)

Subd. 2. Alae abdomine breviores petiolatae s. basi insigniter angustatae, totae hyalinae, cellulis non ita crebris ac in prioribus, stigmatique in utroque sexu perspicuo licet parvo; in quiete aut semi-expansae aut fere erectae. Abdomen subfiliforme. Appendices caudales variae. *Libellula Puella* cum varietatib. LINN.

* Alarum stigma oblongum, fere rectangulum. Cellulae plurimae polygonae. *Nervus longitudinalis* in parte exteriori alae a costa

3. Agrion. FABR.

LATR. Gen. Ins. 407. WIEDEM. CHARP. ROSS. HANSEM. HOEVEN. DAHLB. *Libellula* LINN. et Auct. Vet.

Medium aut in hac familia parvum (long. corp. 12—8, al. exp. 18—12 lin.). Maxilla intus spinis 5, quarum 2 minimis. Labii lamella media profunda bifida, lamellae laterales dente apicali. Caput transversum, cum oculis late remotis et valde exsertis subglobosis thorace latius, non vesiculosum. Ocelli 3 in triangulum dispositi. Alae in quiete suberectae s. oblique conniventes, subtiliter reticulatae, cellulis quadrangularibus, stigmate nullo l. parvo. Cellula vero triangularis major, in *Libellula* et *Aeschna* ad basin alarum perspicua, neque in alis anticis neque in posticis *Agrii* adest. Volitat interrupte alis vibrantibus, posticis interdum quiescentibus, conniventibus. Abdomen gracile, lineari-cylindricum, glabriusculum. Pedes ciliati. *Color* metallicus splendens, plerumque viridis aut caeruleus, rarius ruber, aut cupreus. Alae hyalinae, coloratae, maculatae. *Habitatio* per partem sylvaticam Lapponiae. *Larvae* elongatae, angustae, antennis 3-articulatis et foliolis analibus tribus. *Differentia sexus* fere ut in prioribus. *Mas* et *femina* pictura quoque interdum discrepantes. *Mas* appendicibus analibus 4 semper gaudet. (Spec. Scand. 10, vix plures, nisi e meris varietatibus novas species fingere velis.)

Subdiv. 1. Alae sessiles, coloratae, cellulis creberrimis, subtilissimis, saepissime quadrangularibus, stigmate in ♂ nullo, in ♀ brevi obsoleto spurio (pseudostigmate HANSEM.), albo; saltem in quiete aut omnes oblique supra abdomen positae, aut anticae horizontaliter patentae. Masculorum appendices auales superiores semicirculares. *Calepteryx* LEACH. BILLB., *Libellula Virgo* cum varietatibus LINN.

1. A. Virgo: corpore metallico splendidissimo, ore pedibusque nigris, ventre obscuro. ♂♀. (Long. corp. 12, al. exp. 18—19 lin.).

Mas: alis saepissime caeruleis aut caeruleo-maculatis, semper absque stigmate; appendicibus caudalibus 4 atris, superioribus longitudine abdominis ultimi segmenti, arcuatis, extorsorum omnibus lateribus, extus pilosulis, serrulatis, intus medio dente armatis; inferioribus dimidio brevioribus, subrectis;

Fem.: alis fusciscentibus immaculatis unicoloribus, stigmate parvo albo; appendicibus caudalibus brevibus, acutis.

ZETTERSTEDT, Insecta Lapponica.

quartus, ab apice ad tertiam totius alae longitudinis partem productus, *angulatus* s. in ziccae flexus. Alae in quiete semi-expansae.

Maris appendices caudales non brevissimae, superiores arcuatae.

2. A. Forcipula: supra viridi-aeneum nitidum, subtus alarumque receptaculo flavescens; stigmate fusco. ♂♀. (Long. corp. 9—10, al. exp. 12 lin.).

Mas: thorace supra aeneo-viridi unicolore, pectore glaucescente l. pulvere caeruleo obdueto; abdominis segmento ultimo plicato, exciso, appendicibus superioribus arcuatis, intus bidentatis, inferioribus brevioribus rectis, omnibus (in adultis) nigris;

Fem.: thorace supra viridi, lineis 3 flavis l. albidis, subtus livido; appendicibus caudalibus 4 brevioribus, superioribus conicis flavis, apice fuscis, inferioribus brevissimis nigris, et praeterea duabus aliis carinae auali insertis, filiformibus, incurvis, fuscis; segmento ultimo dorsali emarginato.

CHARP. HOR. Ent. p. 6. certe. ♂♀. *A. sponsa* HANSEM. WIED. Mag. 2. 1. p. 159. 7? *Lib. puella* LINN. Fn. Sv. 1471. var. α. ♀. REAUM. Ins. 6. t. 40. f. 1—5. t. 41. f. 3. DAHLB. Skand. Ins. p. 227. 150. var.

Hab. in Lapponia rar. (Lappon.-Ostrogoth.-Scania Aug. freq.)

** Alarum stigma rhombeum. Cellulae plurimae quadrangulares, saltem rectangulae. *Nervus longitudinalis* in parte exteriori alae a costa *quartus*, ab apice ad tertiam totius alae longitudinis partem productus, *rectus* (nec undulatus l. angulatus). Alae in quiete erectae. Maris appendices brevissimae, forma variae.

3. A. Puella: azureum aeneo-pictum; collari aeneo, limbo omni tenuissime azureo, margine postico leviter bisinuato; ore subtus tibiisque latere exteriori pallidis; abdominis segmentorum apice (in ♂) fascia obscura; alarum stigmate nigricante. ♂♀. (Long. prioris.)

Mas: abdomine azureo, aeneo-fasciato, appendicibus caudalibus superioribus conicis, inferioribus subcurvatis l. rectis;

Fem.: abdomine supra aeneo subunicolore, parum maculato; appendicibus caudalibus 2 obtusis, conicis atris.

LINN. Fn. Sv. 1471. var. ♂. ♂. DAHLB. Skand. Ins. p. 227. 150. var. d. FABR. Ent. Syst. 2. 387. 2. var. α. REAUM. Ins. 6. t. 35. f. 8. ♂. *A. furcatum* CHARP. HOR. Ent. p. 18. ♂♀. *A. Pupa* HANSEM. in WIED. Mag. 2. 1. p. 155. 4. ♂♀. Sub nominibus: *Agr. pulchella* et *bivittata* mares mihi ab Entomologis Sueciae etiam communicati fuerunt.